

LƯƠNG VĂN KẾ

VĂN HOÁ CHÂU ÂU

LỊCH SỬ THÀNH TỰU HỆ GIÁ TRỊ

NHÀ XUẤT BẢN GIÁO DỤC VIỆT NAM

LƯƠNG VĂN KẾ

VĂN HOÁ CHÂU ÂU

LỊCH SỬ . THÀNH TỰU . HỆ GIÁ TRỊ

NHÀ XUẤT BẢN GIÁO DỤC VIỆT NAM

Công ty Cổ phần Sách Đại học – Dạy nghề, Nhà xuất bản Giáo dục Việt Nam giữ
quyền công bố tác phẩm

805–2010/CXB/36–1301/GD

Mã số: 7X494Y0 – DAI

LỜI NÓI ĐẦU

Hai tiếng “châu Âu” khi vang lên đều gợi lên trong tâm trí mọi người nhiều liên tưởng. Đó có thể là cảnh quan địa lý xa lạ với những rừng cây tuyết phủ trắng xoá, những thảo nguyên bằng phẳng mênh mông đến tận chân trời; những đô thị phồn hoa với những đại lộ thênh thang và những toà nhà tráng lệ, toả hào quang của nền văn minh rực rỡ; là những con người có vóc dáng cao lớn, da trắng, mắt xanh, tóc vàng, vừa mạnh mẽ vừa cao sang đến mức nhiều người châu Á coi đó là chuẩn mực cao nhất của cái đẹp đáng ước mơ v.v... Nhưng châu Âu cũng gợi lên trong ký ức của những người lớn tuổi và từng trải về một quá khứ không bình yên thời kỳ chủ nghĩa thực dân, mà nạn nhân chính là nhiều dân tộc Á, Phi, trong đó Việt Nam là một ví dụ tiêu biểu. Nhưng thực sự trên hết hình ảnh châu Âu vẫn là hiện thân của một nền văn hoá – văn minh rực rỡ nhất, thấm đượm tinh thần nhân văn nhất từ nhiều thế kỷ trước cho đến tận thời đại của chúng ta. Dù còn nhiều tranh cãi về vị thế của châu Âu trên chính trường quốc tế cũng như các vấn đề bên trong xã hội của nó, nhưng cái chủ nghĩa nhân văn mà nó sáng tạo ra cho bản thân nó và cho nhân loại là bất hủ và vẫn là lý tưởng phấn đấu của nhiều xã hội. Người ta tìm thấy trong nền văn hoá châu Âu, nhất là khu vực Tây Âu, những giá trị cao quý được gọi là hệ *giá trị nhân văn* của loài người: xã hội dân chủ; kinh tế hiện đại, phồn vinh và phát triển bền vững; con người cá nhân tự do và tràn đầy năng lực sáng tạo, cuộc sống

hạnh phúc. Những điều đó không phải bỗng nhiên có được, mà tất cả đều là kết quả của hàng ngàn năm lao động, tranh đấu và suy tư, thấm đẫm máu và nước mắt của nhân dân các dân tộc châu Âu.

Nền văn hoá rực rỡ ấy, bằng cách này hay cách khác – tuyên truyền, lôi kéo, dụ dỗ, môi nử kinh tế và nhiều khi bằng cả chiến hạm và đại bác – đã chiếu rọi khắp hoàn cầu, đem đến cho nền văn hoá các khu vực và quốc gia những đặc tính mới: *tính hiện đại*. Việt Nam đã từng có một lịch sử quan hệ phức tạp với châu Âu nói riêng, phương Tây nói chung, và trong mối quan hệ đó cái mất của chúng ta rất nhiều nhưng cái được cũng không ít. Dù được – mất thế nào thì văn hoá châu Âu vẫn đã và đang gây ảnh hưởng lên nền văn hoá của thời đại, nhất là trong xu hướng toàn cầu hoá mạnh mẽ hiện nay. Do đó, để có thể ứng xử có hiệu quả với văn hoá châu Âu, phục vụ sự nghiệp phát triển văn hoá và con người Việt Nam xứng tầm thời đại, chúng ta phải trang bị tốt nhất cho trí tuệ của mình bằng những hiểu biết đúng đắn và đầy đủ nhất về văn hoá, văn minh châu Âu, từ đó rút ra được nhận thức là nên học gì, tránh gì từ nền văn hoá này và nên “tiếp biến” chúng như thế nào.

Cuốn sách này là một phần kết quả nghiên cứu của tác giả trong đề tài khoa học trọng điểm cấp Nhà nước “*Ảnh hưởng của văn hoá Tây Âu, Bắc Mỹ đối với thế giới và Việt Nam trong quá trình toàn cầu hoá*” (2007 – 2010) cũng như kết quả tích lũy từ quá trình giảng dạy về châu Âu học nhiều năm qua. Cuốn sách hướng đến độc giả là sinh viên và giảng viên các ngành Quốc tế học, châu Âu học, châu Mỹ học, văn hoá học, các khoa Văn hoá và Ngôn ngữ Âu – Mỹ; các nhà nghiên cứu về văn hoá, chính trị và quan hệ quốc tế; các nhà nghiên cứu khu vực, nhất là châu Âu và

phương Tây; các cơ quan nghiên cứu và hoạch định chính sách. Sách cũng có thể bổ ích cho tất cả những ai quan tâm về châu Âu và phương Tây.

Do khuôn khổ hạn chế của cuốn sách, tác giả chủ yếu hướng sự phân tích vào ba khía cạnh chủ yếu của văn hoá châu Âu là: (1) các cội nguồn của văn hoá châu Âu, trong đó chủ yếu là cội nguồn châu Âu, (2) các thành tựu to lớn của văn hoá châu Âu qua các thời đại, và (3) hệ giá trị đặc sắc của nền văn hoá, văn minh vĩ đại này. Nhìn một cách khái quát, đây là một công trình được xây dựng theo quan điểm “lịch sử tri thức”. Cuốn sách tạm thời không đề cập đến các vấn đề khác như: ảnh hưởng của văn hoá châu Âu trên thế giới và kinh nghiệm tiếp thu văn hoá châu Âu của các nước. Đây là những nội dung quan trọng của những chuyên khảo khác mà tác giả sẽ công bố khi điều kiện cho phép.

Tác giả xin bày tỏ lòng cảm ơn sâu sắc nhất đến các cơ quan hữu quan của Bộ Khoa học và Công nghệ, Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn (Đại học Quốc gia Hà Nội), các đồng nghiệp, cộng sự tích cực của tác giả trong suốt mấy năm qua. Tác giả cũng bày tỏ lòng tri ân với gia đình và bè bạn đã cổ vũ động viên và chăm sóc tận tình cho tác giả trong quá trình biên soạn cuốn sách này.

Tác giả trân trọng cảm ơn Nhà xuất bản Giáo dục Việt Nam đã góp ý kiến, biên tập công phu và giúp tác giả xuất bản cuốn sách này.

Dù đã rất cố gắng, nhưng chắc chắn cuốn sách này chưa đáp ứng được nhu cầu tìm hiểu của tất cả độc giả quan tâm, cho nên tác giả mong nhận được ý kiến phê bình và bổ khuyết của toàn thể bạn đọc, nhất là của các chuyên gia nghiên cứu, giảng viên đại học và sinh viên. Mọi ý kiến đóng góp xin gửi về: Công ty Cổ

phần Sách Đại học – Dạy nghề, Nhà xuất bản Giáo dục Việt Nam –
25 Hàn Thuyên, Hà Nội.

Xin trân trọng cảm ơn!

Hà Nội, mùa Hè 2010

TÁC GIẢ

Phần thứ nhất

CỘI NGUỒN CỦA VĂN HOÁ CHÂU ÂU

Chương I

**KHÔNG GIAN VĂN HOÁ
VÀ KHU VỰC VĂN HOÁ CHÂU ÂU**

I. CÁC CẤP ĐỘ KHÔNG GIAN VĂN HOÁ

1. Các cách xác định không gian văn hoá

Nếu hiểu văn hoá như là một bộ phận cấu thành bản sắc của một cộng đồng xã hội, thì không gian văn hoá chỉ là một bề chiều và bộ phận cấu thành thiết yếu của không gian xã hội mà thôi. Do đó, muốn xác định được không gian văn hoá thì cần hiểu khái niệm không gian xã hội. Vậy thế nào là *không gian xã hội*?

Có rất nhiều cách định nghĩa không gian xã hội – một thuật ngữ chủ chốt của xã hội học và các ngành khoa học xã hội hiện đại. Nhà xã hội học Pháp E. Durkheim đã sử dụng thuật ngữ này trong công trình *Những dạng thức cơ bản của đời sống tôn giáo* (*Les formes élémentaires de la vie religieuse*, 1913) với nghĩa bối cảnh không gian đối lập với thời gian. Còn nhà nhân học cấu trúc vĩ đại Lévi-Strauss trong bài viết nhan đề “Cơ cấu xã hội” (1953) đã định nghĩa *không gian xã hội* là “... cách thức những hiện tượng xã hội được phân bố trên bản đồ và những sự ràng buộc của sự phân bố đó”¹. Cái gọi là những sự ràng buộc bao gồm cơ cấu

¹ Dẫn theo G. Condominas: *Không gian xã hội vùng Đông Nam Á*, Ngọc Hà, Thanh Hằng dịch; Hồ Hải Thụy hiệu đính. Hà Nội, 1996, tr. 14–15.

xã hội, cấu hình không gian những nơi cư trú của con người như các làng bản và các trại di cư. Nhà nhân học nổi tiếng về Đông Nam Á và Việt Nam G. Condominas đã đưa ra một định nghĩa ngắn gọn và hàm súc: “Không gian xã hội là cái *không gian được xác định bởi tập hợp các hệ thống quan hệ đặc trưng của một nhóm người nào đó*”². Theo đó, không gian xã hội có hàm nghĩa rộng của khái niệm không gian, trong đó *nơi sinh sống* chỉ là một bộ phận của không gian xã hội và là một trong những yếu tố quan trọng nhất của *không gian văn hoá*. Tuy nhiên, có thể thấy định nghĩa này mang đậm màu sắc *đặc trưng học* gắn với từng nhóm sắc tộc hay nhóm xã hội cụ thể.

Chúng tôi cho rằng, cần nói rộng không gian xã hội hơn nữa, trong đó các thuộc tính và quan hệ văn hoá chỉ tạo nên một trong những bộ phận thiết yếu nhất của không gian xã hội mà thôi. Vậy *không gian xã hội là không gian bao hàm toàn bộ các quan hệ và đặc tính xã hội (kinh tế, chính trị, văn hoá) của một cộng đồng người*. Khái niệm “cộng đồng người” ở đây mang nghĩa tập hợp người chứ không phải một nhóm người với những đặc trưng riêng có. Một cộng đồng người có thể bao gồm một hay nhiều nhóm người đặc trưng. Sự tương tác giữa các cá nhân và nhóm người như vậy làm nảy sinh quan hệ xã hội. Quan hệ xã hội mở rộng đến đâu thì không gian xã hội mở rộng đến đó.

Đặc điểm của không gian xã hội thể hiện ở các phương diện sau đây³:

– Quan hệ giữa con người với môi trường sinh thái (không gian và thời gian địa lý), ở đây thể hiện những sự khác biệt trong quan niệm của từng nhóm người trong định vị không gian, thời gian, vị trí của con người.

– Quan hệ trao đổi của cải, chẳng hạn sản phẩm của các nền kinh tế phương Tây bao giờ cũng mang hàm lượng chất xám (công nghệ), cách thức đối xử với đồng tiền, thừa kế và trao tặng tài sản, phạm vi trao đổi thương mại (rộng hay hẹp) v.v...

² G. Condominas: *Không gian xã hội vùng Đông Nam Á*, Sdd, tr. 16–17.

³ Tham khảo G. Condominas: *Không gian xã hội vùng Đông Nam Á*, Sdd, tr. 22–55.

